

تعلیم و تربیت در نهج البلاغه

تألیف

دکتر محمدرضا شرفی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۹۵۰۱

شماره انتشار ۳۹۳۸

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه : شرفی، محمدرضا، ۱۳۳۷ - Sharafi, MohammadReza
 عنوان و نام پدیدآور : تعلیم و تربیت در نهج البلاغه/ تألیف محمدرضا شرفی؛ ویرایش ادبی نسترن حسین پور.
 مشخصات نشر : تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری : ۵۸۸ ص.
 فروست : انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۹۳۸.
 شابک : 978-964-03-7198-5
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه.
 یادداشت : نمایه.
 موضوع : علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه-- آموزش و پرورش
 موضوع : اسلام و آموزش و پرورش
 شناسه افزوده : دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۷ ش ۴ / ۰۹ / ۳۸ BP
 رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۵۱۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۵۱۳۳۷۱۹

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگها، سایتها، مجلهها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

عنوان: تعلیم و تربیت در نهج البلاغه
 تألیف: دکتر محمدرضا شرفی
 ویرایش ادبی: نسترن حسین پور
 نوبت چاپ: اول
 تاریخ انتشار: ۱۳۹۷
 شمارگان: ۲۰۰ نسخه
 ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
 چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب یا مؤلف است»

بها: ۵۸۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
 پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>
 پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

«اگر نج البلاغه برای شما ارزش هستی و زیبایی های آفرینش و کمالات جهان هستی

سخن گوید، آنها را با مدای آغشته به نور ستارگان در قلب شما می نگارد.

نج البلاغه، بیانی است رساتر از هر صد و پاره ای است از یک تنزیل.»*

جرج جرداق، نویسنده و ادیب مسیحی

* جرج جرداق، امام علی (ع) صدای عدالت انسانی، ترجمه خسرو شاهی، (قم: ولیعصر، ۱۳۸۶).

فهرست کلی

مقدمه.....	خ
فصل اول: مفاهیم و کلیات.....	۱-۵۱
بخش اول: مقدمات و مبانی.....	۱-۹
بخش دوم: شناخت اجمالی شخصیت امیرالمؤمنین(ع).....	۱۰-۲۹
بخش سوم: روش‌های پژوهش در متون دینی.....	۲۹-۵۱
فصل دوم: عوامل و موانع تربیت در نهج‌البلاغه.....	۵۳-۱۷۰
فصل سوم: اهداف تربیت در نهج‌البلاغه.....	۱۷۱-۱۹۳
فصل چهارم: تربیت عقلانی در نهج‌البلاغه.....	۱۹۵-۲۶۵
فصل پنجم: تربیت اخلاقی در نهج‌البلاغه.....	۲۶۷-۳۴۹
فصل ششم: تربیت اجتماعی در نهج‌البلاغه.....	۳۵۱-۴۱۷
فصل هفتم: تربیت دینی در نهج‌البلاغه.....	۴۱۹-۵۰۵
پیوستها.....	۵۰۷-۵۱۸
نمایه آیات.....	۵۱۹-۵۲۷
نمایه روایات.....	۵۲۹-۵۵۰
فهرست تفصیلی مطالب.....	۵۵۱-۵۶۳

فهرست جداول، نمودارها و طرحواره‌ها

- جدول (۱): اصطلاحات نزدیک به تربیت (از حیث معنا، مفهوم و کارکرد)..... ۹
- جدول (۲): تنوع موضوعی خطبه‌ها به تفکیک سال ایراد آنها..... ۲۴
- نمودار (۱-۱): تنوع موضوعی خطبه‌ها از سال ۱۱ تا ۴۰ هجری..... ۲۵
- نمودار (۱-۲): تنوع موضوعی نامه‌ها از سال ۱۰ تا ۴۰ هجری..... ۲۵
- جدول (۳): تنوع موضوعی نامه‌ها به تفکیک سال ارسال آنها..... ۲۶
- جدول (۴): تنوع موضوعی جملات قصار به تفکیک سال ایراد آنها..... ۲۸
- نمودار (۱-۳): تنوع موضوعی جملات قصار از سال ۱۱ تا ۴۰ هجری..... ۲۹
- جدول (۵): نمونه‌ای از ارتباط اهداف کلی، ... تربیت در نهج‌البلاغه..... ۳۸
- طرحواره (۱-۱): ترتیب منطقی مؤلفه‌های تربیتی (از هدف غایی تا توصیه‌های تربیتی)..... ۳۹
- جدول (۶): جایگاه اعتقادی والدین و فرزندان از حیث ایمان و کفر و برخی مستندات آنها..... ۸۲
- طرحواره (۱-۲): یاد مرگ و تأثیر آن در قلمروهای دنیوی و اخروی..... ۱۴۵
- طرحواره (۲-۲): تأثیر متقابل تربیت و عوامل شش‌گانه..... ۱۵۶
- طرحواره (۲-۳): تأثیر موانع تربیت بر رشد و بالندگی آدمی..... ۱۵۷
- طرحواره (۲-۴): عوامل اثرگذار بر تربیت در نهج‌البلاغه در یک نگاه..... ۱۵۸
- جدول (۷): موارد تطبیقی رسالت‌ها در قرآن و نهج‌البلاغه..... ۱۷۹
- طرحواره (۳-۱): ارتباط هدف غایی، اهداف کلی و... تربیت در نهج‌البلاغه..... ۱۸۸
- طرحواره (۴-۱): تأثیر عوامل بالنده و بازدارنده عقل در تربیت عقلانی از دیدگاه علی(ع)..... ۲۵۵
- جدول (۸): مبانی، اهداف واسطی، اصول و روش‌های تربیت عقلانی در یک نگاه..... ۲۵۶
- جدول (۹): مبانی، اهداف واسطی، اصول و روش‌های تربیت اخلاقی در یک نگاه..... ۳۳۹
- جدول (۱۰): مبانی، اهداف واسطی، اصول و روش‌های تربیت اجتماعی در یک نگاه..... ۴۰۹
- طرحواره (۶-۱): نسبت برخی حقوق الهی و حقوق اجتماعی در نهج‌البلاغه..... ۴۱۰
- طرحواره (۷-۱): فواید دین از دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی..... ۴۲۳
- طرحواره (۷-۲): برخی مختصات دین در منظر کلام الهی و نگاه علی(ع)..... ۴۲۸
- طرحواره (۷-۳): عوامل اثرگذار بر تربیت دینی..... ۴۲۹
- طرحواره (۷-۴): معنای زندگی، حاصل ابدیت، عقلانیت و امنیت..... ۴۷۸
- طرحواره (۷-۵): مبانی تربیت دینی در نهج‌البلاغه..... ۴۹۵
- طرحواره (۷-۶): هدف غایی، اهداف کلی و اهداف واسطی تربیت دینی در نهج‌البلاغه..... ۴۹۷
- جدول (۱۱): مبانی، اهداف واسطی، اصول و روش‌های تربیت دینی در یک نگاه..... ۴۹۸

مقدمه

جوامع بشری برای ایفای رسالت انسانی خود ناگزیر از رشد و بالندگی اند تا از رنج روزمرگی رهایی یابند. یکی از مهم‌ترین عواملی که بر تحولات اجتماعی و تکامل اخلاقی فرد و جامعه به تدریج اثر می‌گذارد، تربیت است. تربیت از یک سو بر مؤلفه‌ها و نهادهای مختلفی که فرد را زیر نفوذ خود می‌گیرند، ناظر است و از سوی دیگر به اراده، آزادی و اختیار انسانی که خود مسئولیت زندگی خویش را بر عهده گرفته است و در قبال دیگران و رعایت حدود و مرزهای آنان باید پاسخگو باشد، معطوف است. در بخشی از تربیت، به ایجاد بینش نسبت به خالق، خویشتن، خلق و خلقت اشاره می‌شود و در تلاش است تا موازنه‌ای میان او و همه آنچه در جهان برون و درون او جریان دارد، ترتیب دهد تا در مسیر پویایی و پایداری قرار گیرد؛ بنابراین رویکردها و مکاتب تربیتی به میزان تفاوت بینشی که نسبت به ماهیت انسان و جهان دارند از یکدیگر فاصله می‌گیرند. آموزه‌های تربیت در مکاتب الهی از اصالت و حقانیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا در وحی و کلام الهی ریشه دارد.

تربیت در نهج‌البلاغه متضمن ارائه دیدگاه‌های حضرت امیر(ع) در عرصه‌ها و زمینه‌های وابسته به اخلاق، تربیت و مناسبات چندوجهی با خود و دیگران است. نهج‌البلاغه‌ای که زیبایی‌ها و شگفتی‌های آن حتی غیرمسلمانان را به تحسین واداشته است. به گفته جرج جرداق مسیحی «علاوه بر عمق، اصالت و عمومیت محتوای نهج‌البلاغه امام علی(ع)، بیان معجزه‌آسای آن نیز یکی از اسرار جاودانگی آن است؛ چرا که این بیان به‌طور مطلق به دلیل سود شخصی یا انگیزه‌های مادی و یا در ستایش یک حاکم به کار نرفته است؛ بلکه بیان و اعجاز سخن امام در نهج‌البلاغه برای خدمت به خلق - همه خلق - به کار رفته است.»^۱ لذا با توجه به اهمیت نهج‌البلاغه در همه دوران و اعصار و به‌ویژه در عصر حاضر که تردیدها، ابهامات و دغدغه‌های بشری، آدمی را در یافتن معنا و مفهوم زندگی با چالش‌های جدی مواجه کرده است، پرداختن به تربیت از منظر نهج‌البلاغه، موضوعیت و اهمیت بیشتری می‌یابد. این نکته در اینجا قابل ذکر است که به دلیل اینکه نهج‌البلاغه به‌عنوان «برادر قرآن» لقب گرفته، از برخی آیات کلام الهی در ابتدای مباحث برای تأیید مطالب و قوت بخشیدن به آنها و نیز در مواردی برای تطبیق این دو منبع استفاده شده است.

۱. جرج جرداق، امام علی(ع) صدای عدالت انسانی، ترجمه خسروشاهی، ج اول، (قم: ولیعصر، ۱۳۸۶)، ص ۲۲

در این کتاب، پس از بیان مفاهیم و کلیات، مباحثی شامل: عوامل و موانع تربیت، اهداف تربیت در نهج‌البلاغه، تربیت عقلانی، تربیت اخلاقی، تربیت اجتماعی و تربیت دینی در نهج‌البلاغه ارائه می‌شود و با افزودن کتاب‌شناسی تربیت در نهج‌البلاغه زمینه تحقیق و مطالعه بیشتر در حوزه‌های مرتبط برای دانشجویان محترم مهیا می‌شود.

«و توفیق از آن خداست»